

*Nowelizacja Kodeksu karnego***ZWIĘKSZENIE KATALOGU PRZESTĘPSTW
ZA TRUCIE WODY, POWIETRZA I GLEBY**

Katarzyna Czajkowska-Matosiuk

Za oddziaływanie na szkodę środowiska, nawet jeśli nie wpłynie to na zdrowie ludzi, a jedynie obniży jakość wody czy powietrza, będzie groziła kara więzienia. Projektowana nowelizacja ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw przewiduje bowiem istotne poszerzenie katalogu przestępstw przeciwko środowisku.

19 stycznia 2011 r. w Sejmie odbyło się pierwsze czytanie projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z 23 listopada 2011 r. Projekt opracowano w związku z koniecznością transponowania do polskiego prawa przepisów Unii Europejskiej, których celem jest zapewnienie skuteczniejszej ochrony środowiska. Unia Europejska uznaje bowiem, że sankcje karne mają większe oddziaływanie niż sankcje administracyjne lub odpowiedzialność cywilna za szkody w środowisku.

Przestępstwa przeciwko środowisku mają często charakter transgraniczny, a przestępcy wykorzystują na swoją korzyść różnice istniejące w przepisach w poszczególnych państwach członkowskich. To samo dotyczy przestępstw popełnianych przez przedsiębiorstwa, których siedziby mogą znajdować się w innych państwach członkowskich. Konieczna jest zatem unifikacja prawa i współpraca pomiędzy państwami w tym zakresie.

Ma temu służyć wdrożenie regulacji zawartych w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/99/WE z 19 listopada 2008 r. (tzw. dyrektywie karnej). Inkorporacja przepisów dyrektywy odbędzie się poprzez zmianę lub uzupełnienie przepisów:

- 1) ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (rozdziału XXII zatytułowanego „Przestępstwa przeciwko środowisku”),

- 2) ustawy z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary,
- 3) ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
- 4) ustawy z 20 kwietnia 2004 r. o substancjach zubożających warstwę ozonową.

Nowe przepisy będą zapewniały skuteczniejszą ochronę środowiska przez wprowadzenie sankcji karnych za działania szkodliwe dla środowiska. Chodzi tu konkretnie o działania, które powodują lub mogą powodować znaczne szkody dotyczące stanu powietrza, w tym stratosfery, gleby, wody, zwierząt lub roślin, lub wpływają niekorzystnie na ochronę gatunków.

Zmiany w Kodeksie karnym

Najważniejsze zmiany przewidywane w Kodeksie karnym dotyczą przepisów przewidujących odpowiedzialność karną za zachowanie polegające na:

- 1) niszczeniu dziedzictwa przyrodniczego,
- 2) zanieczyszczeniu lub skażeniu środowiska,
- 3) nieodpowiednim postępowaniu z materiałami promieniotwórczymi,
- 4) zaniedbywaniu wymaganych działań w zakresie ochrony środowiska,

- 5) postępowaniu skutkującym powstaniem istotnej szkody w chronionym terenie lub obiekcie,
- 6) sprowadzeniu zdarzenia zagrażającego życiu, zdrowiu lub mieniu w wielkich rozmiarach (mającego m.in. postać gwałtownego wyzwolenia energii jądrowej, wyzwolenia promieniowania jonizującego, rozszerzania się substancji trujących),
- 7) wyrabianiu, przetwarzaniu, gromadzeniu, posiadaniu, posługiwaniu się, handlowaniu substancją lub przyrządem wybuchowym, materiałem radioaktywnym, urządzeniem emitującym promieniowanie jonizujące lub innym przedmiotem lub substancją.

Przestępstwo zanieczyszczenia

Zmianie ulec ma art. 182 Kodeksu karnego przewidujący odpowiedzialność za przestępstwo zanieczyszczenia. Zgodnie z obowiązującym brzmieniem tego przepisu, kto wbrew przepisom składa, usuwa, przetwarza, dokonuje odzysku, unieszkodliwia albo transportuje odpady lub substancje w takich warunkach lub w taki sposób, że może to zagrazić życiu lub zdrowiu wielu osób lub spowodować zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Do treści tego artykułu wdrożone zostaną postanowienia art. 3 lit. a oraz d dyrektywy karnej. Zmianie ulegnie zatem określenie skutków zachowania podlegającego odpowiedzialności karnej. Karalne będzie bowiem takie zanieczyszczenie, które może zagrazić życiu lub zdrowiu człowieka lub spowodować istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach.

Zastąpienie dotychczasowego wyrazu "ziemi" wyrazami „powierzchni ziemi” ma na celu usunięcie niespójności terminologicznej zachodzącej obecnie między przepisami Kodeksu karnego a przepisami ustawy z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, stanowiącej. Ustawa ta w art. 3 pkt 25 wskazuje, że przez „powierzchnię ziemi” rozumie się naturalne ukształtowanie terenu, glebę oraz znajdującą się pod nią ziemię do głębokości oddziaływania człowieka.

Za określone powyżej przestępstwo grozić będzie, tak jak dotychczas, kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

W art. 182 Kodeksu karnego ma zostać także wprowadzony typ kwalifikowany czynu określonego w § 1, który będzie polegał na popełnieniu przestępstwa w związku z prowadzeniem zakładu. Takie przestępstwo zagrożone będzie karą pozbawienia wolności w wymiarze od 6 miesięcy do lat 8 (art. 182 § 1a).

Kryminalizowane będzie także nieumyślne popełnienie przestępstwa zanieczyszczenia. Nowy art. 182 § 2 przewiduje bowiem, że jeżeli w przypadku gdy sprawca działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Zaproponowane zagrożenia ustawowe zachowują zatem spójność z dotychczasowymi zagrożeniami ustawowymi przewidzianymi za typy przestępstw określone w art. 182 Kodeksu karnego.

Składowanie odpadów

Do przepisu art. 183 § 1 Kodeksu karnego określającego przestępstwo nielegalnego postępowania z odpadami wdrożone zostaną postanowienia art. 3 lit. b dyrektywy karnej. W obecnym stanie prawnym, kto wbrew przepisom składa, usuwa, przetwarza, dokonuje odzysku, unieszkodliwia albo

transportuje odpady lub substancje w takich warunkach lub w taki sposób, że może to zagrazić życiu lub zdrowiu człowieka lub spowodować istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Proponowana zmiana wskazuje, że określone w art. 183 § 1 Kodeksu karnego zachowanie będzie podlegać odpowiedzialności karnej, w przypadku gdy zagraża życiu lub zdrowiu choć jednej osoby oraz gdy jego skutkiem jest istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach.

Jednocześnie ma zostać utrzymane dotychczasowe zagrożenie ustawowe przewidziane w art. 183 § 1 Kodeksu karnego, w postaci kary pozbawienia wolności w wymiarze od 3 miesięcy do lat 5.

Niewłaściwe postępowanie z materiałami promieniotwórczymi

Zmianie ulegnie art. 184 § 1 Kodeksu karnego penalizujący niewłaściwe postępowanie z materiałami promieniotwórczymi. Wdrożone zostaną postanowienia art. 3 lit. e dyrektywy karnej. Do tej pory karalne było jedynie przewożenie, gromadzenie, składowanie, porzucanie lub pozostawianie bez właściwego zabezpieczenia materiału jądrowego lub innego źródła promieniowania jonizującego.

Nowy przepis przewiduje, że odpowiedzialności karnej będzie podlegał ten, kto wyrabia, przetwarza, transportuje, przywozi z zagranicy, wywozi za granicę, gromadzi, składowuje, przechowuje, posiada, wykorzystuje, posługuje się, usuwa, porzuca lub pozostawia bez właściwego zabezpieczenia materiał jądrowy albo inne źródło promieniowania jo-

nizującego. Znamiona czynu zabronionego uzupełnione zostaną zatem o czynności sprawcze odnoszące się do materiałów promieniotwórczych.

Czynności te będą karalne, jeżeli sprawca dokona ich w takich warunkach lub w taki sposób, że może to zagrazić życiu lub zdrowiu człowieka lub spowodować istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach. Oznacza to, iż znamiona strony przedmiotowej dotychczasowego przestępstwa poszerzą się o możliwość spowodowania istotnego obniżenia jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi.

Za omawiane przestępstwo grozić ma, tak jak dotychczas, kara pozbawienia wolności w wymiarze od 3 miesięcy do lat 5.

Poważne następstwa przestępstw przeciwko środowisku

W art. 185 § 1 Kodeksu karnego, który przewiduje zwiększoną odpowiedzialność karną za poważne następstwa przestępstw przeciwko środowisku dodane zostanie nowe następstwo czynu zabronionego w postaci „istotnego obniżenia jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi”.

Nie zmieni się natomiast, w stosunku do stanu obecnie obowiązującego, ustawowe zagrożenie karą pozbawienia wolności w wymiarze od 6 miesięcy do lat 8.

Oznacza to, iż w przypadku gdy następstwem przestępstwa:

- 1) zanieczyszczenia (art. 182 § 1 lub 1a Kodeksu karnego),
- 2) niewłaściwego postępowania z odpadami (art. 183 § 1 lub 3 Kodeksu karnego) lub
- 3) niewłaściwego postępowania z materiałami promieniotwórczymi (art. 184 § 1 lub 2 Kodeksu karnego)

będzie zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach lub istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi, sprawca podlegać będzie karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Dotychczas, jeżeli następstwem czynu wskazanych powyżej przestępstw była śmierć człowieka lub ciężki uszczerbek na zdrowiu wielu osób, sprawca podlegał karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Projekt przewiduje tymczasem wyodrębnienie w ramach tego przepisu dwóch osobnych typów kwalifikowanych omawianego przestępstwa ze zróżnicowaną odpowiedzialnością karną. I tak, sprawca, który dopuści się wskazanych przestępstw, w następstwie czego dojdzie do ciężkiego uszczerbku na zdrowiu człowieka, ponieście karę pozbawienia wolności w wymiarze od roku do lat 10. Jeśli zaś następstwem będzie śmierć człowieka, sprawcy grozić będzie kara pozbawienia wolności w wymiarze od lat 2 do 12.

Przestępstwo niedopełnienia obowiązku

Niewielka zmiana terminologiczna obejmie także art. 186 § 1 Kodeksu karnego. Dotychczasowe wyrazy „ziemi” i „promieniowaniem radioaktywnym lub jonizującym” zastąpione zostaną odpowiednio wyrazami „powierzchni ziemi” i „skażeniem promieniotwórczym lub promieniowaniem jonizującym”.

Chodzi tu o usunięcie niespójności terminologicznej zachodzącej między przepisami Kodeksu karnego a przepisami ustawy z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska oraz przepisami dotyczącymi bezpieczeństwa jądowego i ochrony radiologicznej, w szczególności ustawy z 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe.

W myśl nowego przepisu, kto wbrew obowiązкови nie utrzymuje w należytym stanie lub nie używa urządzeń zabezpieczających wodę, powietrze lub powierzchnię ziemi przed zanieczyszczeniem lub urządzeń zabezpieczających przed skażeniem promieniotwórczym lub promieniowaniem jonizującym, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Zmiany w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych

Zmiany obejmą także ustawę z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Do aktu tego wdrożone zostaną art. 6 i 7 dyrektywy karnej.

Dotychczasowe przestępstwa podmiotów zbiorowych

Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych przewiduje w art. 16 ust. 1 pkt 8 odpowiedzialność podmiotu zbiorowego, jeżeli działająca w jego imieniu osoba fizyczna popełniła przestępstwo:

- 1) zniszczenia w świecie roślinnym lub zwierzęcym (art. 181 Kodeksu karnego),
- 2) niewłaściwego postępowania z materiałami promieniotwórczymi (art. 184 Kodeksu karnego),
- 3) niedopełnienia obowiązku utrzymywania urządzeń w należytym stanie (art. 186 Kodeksu karnego),
- 4) szkodliwej działalności na terenie objętym ochroną (art. 188 Kodeksu karnego),
- 5) wprowadzania do obrotu, eksportu i niezgłoszenia do eksportu niebezpiecznych chemikaliów (art. 34–34c ustawy o substancjach i preparatach chemicznych),

- 6) wprowadzenia do obrotu zakazanych chemikaliów (art. 34d ustawy o substancjach i preparatach chemicznych),
- 7) nielegalnego wywożenia odpadów za granicę (art. 19 ustawy o międzynarodowym obrocie odpadami),
- 8) niewłaściwego postępowania z organizmami genetycznie zmodyfikowanymi (art. 58–64 ustawy o organizmach genetycznie zmodyfikowanych),
- 9) produkowania, wprowadzania do obrotu lub niewycofywania z rynku substancji, preparatu lub wyrobu wbrew decyzji państwowego inspektora sanitarnego (art. 37b ustawy o Państwowym Inspekcji Sanitarnej).

Rozszerzenie zakresu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych

Zgodnie z projektowanymi zmianami, powyższy katalog przestępstw przeciwko środowisku, za które odpowiadają podmioty zbiorowe zostanie rozszerzony o następujące czyny zabronione:

- 1) przywłaszczanie i posiadanie okazów chronionych w ilości, która na zachowanie tego gatunku ma wpływ większy niż nieznaczny (art. 127a ustawy o ochronie przyrody),
- 2) zabijanie i niszczenie gatunków chronionych (art. 128a ustawy o ochronie przyrody),
- 3) zaniechanie prowadzenia ewidencji substancji, niedokonywanie oznakowania produktów i urządzeń, nieposiadanie karty urządzenia, prowadzenie działalności bez świadectwa kwalifikacji oraz używanie substancji wbrew zakazom wynikającym z przepisów prawa krajowego i wskazanych przepisów prawa Unii Europejskiej (art. 47a ustawy o substancjach zubożających warstwę ozonową).

Zmiany w ustawie o ochronie przyrody

Projekt zawiera także nowelizację ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, która ma na celu wdrożenie art. 3 lit. f oraz g dyrektywy karnej.

Posiadanie i przywłaszczanie okazów chronionych

Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody przewiduje w art. 127 pkt 2 lit. e odpowiedzialność za wykroczenie, zagrożone karą aresztu lub grzywny, polegające na umyślnym naruszeniu zakazów obowiązujących w stosunku do roślin, zwierząt lub grzybów objętych ochroną gatunkową.

Obowiązujące przepisy nie przewidują jednak karalności zachowań polegających na posiadaniu i przywłaszczaniu okazów chronionych gatunków dzikiej fauny i flory. W związku z tym, ma zostać dodany przepis art. 127a przewidujący odpowiedzialność karną za przestępstwo polegające na posiadaniu takiej liczby chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, która na zachowanie tego gatunku ma wpływ większy niż nieznaczny.

Jeżeli działanie takie będzie miało charakter umyślny, zagrożone będzie karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, natomiast w przypadku przestępstwa nieumyślnego – grzywną, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Zabijanie i niszczenie gatunków chronionych

Do ustawy o ochronie przyrody mają także zostać dodane przepisy określające odpowiedzialność karną za przestępstwo polegające na zabijaniu, niszczeniu, wchodzeniu w posiadanie lub handlu okazami gatunku, w liczbie większej niż nieznaczna, podlegają-

cego ochronie na podstawie przepisów rozporządzenia Rady (WE) nr 338/97 z 9 grudnia 1996 r. w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi, w takich warunkach lub w taki sposób, że ma to wpływ na zachowanie właściwego stanu ochrony gatunku.

Sprawca takiego przestępstwa działający umyślnie podlegać będzie karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Jeżeli przestępstwo to będzie miało charakter nieumyślny, sprawcy grozić będzie grzywna, kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Zmiany w ustawie o substancjach zubożających warstwę ozonową

Ostatnią ustawą, która ma zostać znowelizowana w omawianym zakresie jest ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o substancjach zubożających warstwę ozonową. Zmiany dotyczą tu wdrożenia postanowień art. 3 lit. i dyrektywy karnej.

W swoim dotychczasowym brzmieniu ustawa przewiduje, że zaniechanie prowadzenia ewidencji substancji, niedokonywanie oznakowania produktów i urządzeń, nieposiadanie karty urządzenia, prowadzenie działalności bez świadectwa kwalifikacji oraz używanie substancji wbrew zakazom wynikającym z przepisów prawa krajowego i wskazanych przepisów prawa Unii Europejskiej, stanowi wykroczenie.

Z uwagi na konieczność wdrożenia do polskiego porządku prawnego przepisów unijnych, wykroczenia te przekształcone zostaną w przestępstwa zagrożone:

- 1) grzywną, karą ograniczenia wolności albo karą pozbawienia wolności do lat

2 – w przypadku przestępstw umyślnych,

- 2) grzywną albo karą ograniczenia wolności – w przypadku przestępstw nieumyślnych.

Objęte nowelizacją rozwiązania, poza tym, że odpowiadają wymogom unijnej dyrektywy karnej, są niewątpliwie adekwatne do stopnia społecznej szkodliwości omawianych przestępstw przeciwko środowisku. Trudno dziś jednoznacznie przewidzieć skutki projektowanej ustawy. Wydaje się, iż ze względu na znaczną dolegliwość proponowane sankcje wpłyną na poprawę ochrony środowiska w Polsce. Czy tak będzie w rzeczywistości, pokaże jednak czas.

Podstawa prawna

- Projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z 23 listopada 2011 r.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/99/WE z 19 listopada 2008 r.
- Ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r. (t.j. Dz.U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220).
- Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o substancjach zubożających warstwę ozonową (t.j. Dz.U. z 2005 r. Nr 175, poz. 1458).
- Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary z 28 października 2002 r. (Dz.U. Nr 197, poz. 1661).

Katarzyna Czajkowska-Matosiuk
doktorantka na Wydziale Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego